

**Наталія Марценко,**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент  
кафедри цивільного права і процесу  
Західноукраїнського національного  
університету.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0947-5179>

## ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ СЕРВІТУТУ

Актуальність дослідження визначається тим, що чітке та однозначне визначення предмета договору про встановлення сервітуту є ключовим елементом стабільності даних цивільних правовідносин. Водночас, незважаючи на наявність численних наукових досліджень, у доктрині спостерігається плюралізм підходів до визначення предмета договору, що ускладнює його практичне застосування та правильну інтерпретацію істотних умов у контексті непоіменованих договорів, де законодавчо не встановлено стандартної моделі формулювання предмета. Окрім того, наукові пошуки щодо визначення предмета договору про встановлення сервітуту в умовах рекодифікації цивільного законодавства України робить це дослідження особливо актуальним та затребуваним.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі предмета договору про встановлення сервітуту та визначенні оптимального підходу до його формулювання як істотної умови договору.

Для дослідження використовувалися такі методи, як формально-логічний, системний, метод аналізу і синтезу, індукції та дедукції, що дозволило всебічно оцінити предмет договору про встановлення сервітуту.

Зроблено висновок, що ключове значення у договорі про встановлення сервітуту має предмет договору як істотна умова, що індивідуалізує даний договір та визначає його правові особливості. Обґрунтовано позицію, що традиційний підхід до розуміння предмета договору як матеріального блага не дозволяє повною мірою розкрити сутність договірних відносин, зокрема у випадку встановлення сервітуту. Натомість більш переконливим є підхід, відповідно до якого предмет договору слід визначати як дію або сукупність дій сторін, спрямованих на досягнення юридично значимої мети (каузи) договору. У цьому контексті предмет договору про встановлення сервітуту становить сукупність дій (та/або бездіяльності), спрямованих на встановлення та забезпечення здійснення права обмеженого користування чужим майном відповідно до визначеної мети даного договору (а саме забезпечення можливості задоволення потреб уповноваженої особи шляхом використання чужого майна у визначених межах).

**Ключові слова:** речові права, сервітут, обмежені речові права, цивільні правовідносини, договір, правочин, зобов'язання, умови договору, істотні умови договору, предмет договору, кауза.

**Martsenko N.**

### **The subject matter of a contract for establishing a servitude**

The relevance of this study is determined by the fact that a clear and unambiguous definition of the subject matter of a contract for establishing a servitude is a key element for the stability of such civil legal relations. At the same time, despite the existence of numerous scholarly studies, the doctrine demonstrates a plurality of approaches to defining the subject matter of a contract, which complicates its practical application and the correct interpretation of essential terms, particularly in the context of unnamed contracts, where the law does not provide a standardized model for formulating the subject matter. Furthermore, scholarly efforts to define the subject matter of a contract for establishing a servitude in the context of the recodification of Ukrainian civil legislation make this research especially relevant and in demand.

The aim of the study is to conduct a theoretical analysis of the subject matter of a contract for establishing a servitude and to determine the optimal approach to its formulation as an essential term of the contract.

The study employed formal-logical, systemic, analysis and synthesis, induction and deduction methods, which allowed for a comprehensive assessment of the subject matter of a contract for establishing a servitude.

It is concluded that the subject matter of a contract for establishing a servitude plays a key role as an essential term, as it individualizes the legal relationship and determines its legal characteristics. It is argued that the traditional approach, which understands the subject matter of a contract solely as a material asset, does not fully reveal the essence of contractual relations, particularly in the context of establishing a servitude. Instead, a more convincing approach is that the subject matter of the contract should be defined as an action or a set of actions performed by the parties aimed

*at achieving the legally significant purpose (causa) of the contract. In this context, the subject matter of a contract for establishing a servitude constitutes a set of actions (and/or omissions) aimed at creating and ensuring the exercise of the right of limited use of another's property in accordance with the purpose of the contract, namely, to enable the authorized person to satisfy their needs through the use of another's property within the specified limits.*

**Keywords:** *property rights, servitude, limited property rights, civil legal relations, contract, legal transaction, obligation, terms of the contract, essential terms of the contract, subject matter of the contract, causa.*

**Постановка проблеми.** Можливість встановлення сервітуту на підставі договору на практиці супроводжується низкою проблем щодо визначення істотних умов, предмету, змісту та інших особливостей договору про встановлення сервітуту. У науці такі складнощі нерідко пояснюються тим, що, виникаючи на підставі договору, сервітут суттєво відрізняється від зобов'язальних правовідносин, так як діє *erga omnes*, зумовлюючи підвищений рівень правового захисту. Саме з огляду на речово-правову природу сервітуту, актуалізується питання належного визначення предмета договору про встановлення сервітуту.

Проблема підсилюється і триваючою дискусією у доктрині приватного права щодо розуміння предмета договору загалом. Наявний у науковій літературі плюралізм підходів до визначення предмета договору, з одного боку, свідчить про складність і багатогранність даної правової категорії, а з іншого – зумовлює труднощі її практичного застосування. У контексті договору про встановлення сервітуту зазначена проблема набуває особливої актуальності, оскільки тут поєднуються зобов'язально-правова форма (договір) і речово-правовий зміст (сервітут як обмежене речове право), що породжує питання чи слід визначати предмет такого договору через матеріальний об'єкт, чи через дії сторін щодо встановлення сервітуту, чи через саме право обмеженого користування чужим майном або ж через конкретні способи використання відповідної речі. Тому відсутність усталеного доктринального підходу до розуміння предмета договору загалом, у поєднанні зі специфікою правової природи сервітуту, зумовлює необхідність поглибленого теоретичного осмислення цієї категорії та вироблення чітких критеріїв визначення предмета договору про встановлення сервітуту.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій** свідчить про значну увагу науковців до проблематики сервітуту та договірних підстав його встановлення. Зокрема, окремі аспекти договору про встановлення сервітуту, а також визначення предмета договору, досліджували такі науковці, як В. А. Васильєва, М. М. Гудима, В. В. Луць, О. В. Мороз, Т. В. Предчук, В. І. Цитульський, С. І. Шимон. Водночас, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, у доктрині відсутній єдиний підхід до розуміння предмета договору загалом і договору про встановлення сервітуту зокрема. Різноманіття наукових позицій, відсутність належного правового регулювання, а також речово-правова природа сервітуту, зумовлюють складність його правового визначення. Поміж тим, недостатньо дослідженими залишаються питання формулювання предмета такого договору з урахуванням його каузи.

**Мета дослідження** полягає у теоретичному аналізі предмета договору про встановлення сервітуту та визначенні оптимального підходу до його формулювання як істотної умови договору.

Виклад основного матеріалу дослідження. У доктрині і практиці правозастосування усталеною є думка про те, що необхідність існування речових прав на чуже майно передусім зумовлена об'єктивними потребами цивільного обороту, у межах якого реалізація інтересів одних осіб пов'язана із використанням майна, що належить іншим особам. У системі таких прав особливе місце займає сервітут як обмежене речове право, що має самостійний абсолютний характер і забезпечує його носієві можливість безпосереднього впливу на річ незалежно від волі власника та третіх осіб [1].

Відповідно до ст. 401 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), «сервітут є правом обмеженого користування чужим майном, яке може встановлюватися щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна» [2]. Сервітут забезпечує можливість обмеженого користування чужим майном для задоволення потреб, які не можуть бути реалізовані іншим способом. Його призначення полягає у забезпеченні інтересів конкретно визначених осіб, зокрема власника (володільця) сусідньої земельної ділянки або іншої індивідуально визначеної особи у випадку особистого сервітуту [3, с. 3]. Тому можна вважати, що існування сервітуту є проявом еволюції права власності від абсолютної влади над річчю до соціально обумовленої та функціонально обмеженої категорії, що відповідає потребам сучасного суспільства [4]. Така думка водночас знаходить свою кристалізацію у Проекті Цивільного кодексу України (Кодекс права приватного) де простежується тенденція до переосмислення класичних підходів до права власності та похідних від нього речових прав, зокрема через посилення їх соціальної функції [5].

ЦК України у ч. 1 ст. 402 передбачає можливість встановлення сервітуту на підставі договору, що свідчить про диспозитивний характер регулювання відповідних правовідносин та пріоритет волевиявлення сторін. Договір як юридичний факт виступає однією з основних підстав виникнення сервітуту поряд із законом, заповітом та рішенням суду, забезпечуючи гнучкість механізму задоволення потреб осіб, які не можуть бути реалізовані іншим способом. Згідно зі ст. 402 ЦК України, «сервітут може бути встановлений договором між особою, яка вимагає його встановлення, та власником (володільцем) відповідного майна, а у випадку земельного сервітуту – також із особою, яка користується земельною ділянкою на праві емфітевзису чи суперфіцію» [2]. Зважаючи на особливості даного договору, він має властивий йому «речовий ефект» [6, с. 37; 7]. Також, як зазначає Скрипник В., «особливістю договірної встановлення речових прав є їх взаємно погоджений характер» [8, с. 46], що проявляється у досягненні сторонами згоди щодо змісту, обсягу та умов здійснення відповідного речового права. Це у свою чергу передбачає вільне волевиявлення учасників правовідносин, узгодження їх інтересів, а також юридичне закріплення досягнутих домовленостей у договорі, який виступає підставою виникнення, зміни або припинення речових прав. Отож, договір про встановлення сервітуту має визначати його зміст, обсяг, строк, умови здійснення та, за наявності, розмір плати.

Особливий інтерес становлять умови договору про встановлення сервітуту, які «прийнято поділяти на істотні, звичайні і випадкові; серед них істотні є обов’язковими для узгодження сторонами та визначаються у законодавстві» [9, с. 33]. Разом із тим, після укладення договору усі його умови (як істотні, так і звичайні та випадкові) набувають однакової обов’язкової сили та підлягають належному виконанню сторонами. Водночас, істотні умови договору становлять сукупність договірних положень, які мають визначальне юридичне значення, оскільки безпосередньо впливають на формування змісту, структуру та сутність правовідношення, що виникає з відповідного договору, а відтак зумовлюють сам факт його укладення [10, с. 46].

Така думка знаходить своє підтвердження у ст. 638 ЦК України, де закріплено консенсуальну модель укладення договору, відповідно до якої «договір вважається укладеним за умови досягнення сторонами згоди щодо усіх його істотних умов» [2]. Законодавець визначає істотні умови як такі, що охоплюють умови про предмет договору (дозволяють індивідуалізувати відповідне зобов’язання); умови, прямо віднесені законом до істотних або такі, що є необхідними для договорів певного виду; будь-які умови, щодо яких за ініціативою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди» [2]. Зважаючи на те, що істотною умовою кожного договору є умова про предмет, оскільки «саме вона визнає правову природу, тип і вид зобов’язання, яке виникає між сторонами на підставі такого договору» [11, с. 94], договір про встановлення сервітуту не є виключенням. У той же час, виходячи із змісту ст. 403 ЦК України, яка визначає, що сервітут може бути встановлений на певний строк або без визначення строку та диспозитивно регулює питання плати за користування, можна припустити, що такі умови є істотними тоді, коли це прямо передбачено законом або коли хоча б одна із сторін висловила ініціативу щодо їх узгодження. Отож, у договорі про встановлення сервітуту саме предмет є істотною умовою, тому має бути чітко визначений та конкретизований.

Предмет договору традиційно розглядається як те, з приводу чого сторони вступають у зобов’язальні правовідносини. Конструкція договорів, викладених у ЦК України підтверджує дану тезу. Водночас, такий підхід збережено і у Проекті Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) [5]. Тим не менше у теорії приватного права предмет договору дедалі частіше ототожнюється не з матеріальним благом як таким, а з поведінкою (діями або бездіяльністю) зобов’язаних осіб, спрямованою на досягнення певного правового та економічного результату. Відповідно, предметом виступає дія (передати, виконати, надати, сплатити) або утримання від певних дій. Як зазначає Предчук Т. В., предметом договору про встановлення сервітуту є «основна дія (сукупність дій), які необхідно вчинити для досягнення мети сервітуту (проїзд, прокладення водопроводу тощо), а об’єкт даного договору – конкретне матеріальне благо нерухомого характеру (земельна ділянка, будівля, споруда)» [12, с. 116]. Таку позицію поділяє і Цитульський В. І. [3, с. 84].

Дискусія з приводу розуміння предмета договору, а також розрізнення об’єкта та предмета договору має давню історію. Як слушно зазначає Шимон С. І., у науці та законодавстві має місце деякою мірою ототожнення об’єкта правовідношення та предмета договору [13, с. 58]. Розмірковуючи над проблемою предмета договору Шимон С. І. зазначає, що значення «предмета договору може набувати головна дія (дії), яка вчиняється сторонами і забезпечує досягнення мети договору», а тому «предмет визначається в момент укладення договору так як без його погодження не буде самого зобов’язання» [13, с. 60, 62]. Науковиця приходить до висновку, що «визначення предмета-речі ще не дає ніякого уявлення про природу відносин,

які виникають на основі укладеного договору, а конкретизація цього відбувається внаслідок визначення питання, що саме сторони домовляються робити з цією річчю» [13, с. 61]. Саме тому об'єкти різних видів договірних зобов'язань можуть співпадати, а предмет буде мати індивідуальний характер та містить вказівку на каузу договору.

Схиляючись до думки, що предмет договору розглядається передусім як дія (або сукупність дій), спрямована на досягнення його каузи, предмет договору про встановлення сервітуту доцільно визначати саме крізь призму поведінки сторін договору, а не через саме матеріальне благо. Тому предметом договору про встановлення сервітуту може бути узгоджена поведінка сторін, яка полягає у вчиненні дій щодо встановлення обмеженого речового права користування чужим майном, та забезпеченні можливості здійснення конкретних способів такого користування (прохід, проїзд, прокладення комунікацій тощо), або утриманні від дій, що перешкоджають реалізації цього права. Тобто предмет такого договору становить не сама річ (земельна ділянка, будівля чи інше нерухоме майно), яка виступає об'єктом, а саме юридично значущі дії сторін, спрямовані на досягнення каузи договору – встановлення та реалізацію права обмеженого користування чужим майном. Видається, у даному контексті кауза договору про встановлення сервітуту полягає у забезпеченні можливості задоволення потреб уповноваженої особи шляхом використання чужого майна у визначених межах, тоді як предмет – це інструмент досягнення даної мети через відповідну поведінку сторін. Тому предмет договору про встановлення сервітуту слід визначати як сукупність дій (та/або бездіяльності) сторін, спрямованих на встановлення та забезпечення здійснення права обмеженого користування чужим нерухомим майном відповідно до визначеної мети даного договору.

Як слушно вказує Гудима М. М., «предмет договору слід визначати не лише через об'єкти, а й через його функції та значення, оскільки він охоплює як майнові блага, так і дії сторін щодо їх обігу та реалізації прав і обов'язків» [14, с. 185]. Тому цілком об'єктивно, що предмет договору про встановлення сервітуту доцільно розглядати як його істотну умову, яка не лише окреслює відповідний об'єкт, щодо якого сервітут встановлено, а й відображає правову мету та функціональне призначення цього договору. Саме предмет даної договірної конструкції становить його змістовне ядро, навколо якого вибудовуються інші його елементи, та охоплює як самі об'єкти, так і сукупність дій сторін щодо них, спрямованих на реалізацію їхніх прав і обов'язків.

Можна припустити, що проблема формулювання предмета договору є особливо актуальною саме для непоіменованих договорів, оскільки предмет договору у таких випадках виконує визначальну функцію для їх правової ідентифікації. Якщо щодо поіменованих договорів у ЦК України законодавець, як правило, прямо або опосередковано окреслює предмет через категорії речі, майна чи відповідної дії у межах чітко визначеної моделі договору, побудованої за логікою його мети, то у випадку непоіменованих договорів така нормативна визначеність відсутня. Це означає, що сторони змушені самотійно конструювати предмет договору, не маючи законодавчо закріпленого орієнтира, що істотно підвищує ризик його нечіткого або неповного формулювання. У свою чергу, це ускладнює відмежування такого договору від суміжних правових конструкцій, визначення його правової природи та встановлення кола істотних умов. Відсутність чітко сформульованого предмета договору може призвести до труднощів у застосуванні відповідних норм права за аналогією, що є типовим інструментом регулювання непоіменованих договорів. Особливої складності це питання набуває у тих випадках, коли непоіменований договір поєднує елементи різних договірних типів або має змішаний характер. Тоді предмет договору повинен відображати не лише зовнішню форму домовленості, але й її внутрішній зміст, функціональне призначення та правовий результат, на досягнення якого спрямоване волевиявлення сторін. Тому, на відміну від поіменованих договорів, де предмет значною мірою сформульований законодавцем, у непоіменованих договорах належне формулювання предмета стає ключовою умовою їх дійсності. Такий стан речей зумовлює необхідність вироблення чітких теоретичних підходів і практичних рекомендацій щодо визначення предмета непоіменованих договорів, зокрема і договору про встановлення сервітуту.

Крім того, варто підтримати думку, висловлену В. А. Васильєвою щодо «доцільності закріплення поняття тих непоіменованих договорів, які є часто використовуваними у цивільному обороті» [15, с. 4], що беззаперечно стосується і договору про встановлення сервітуту. В умовах рекодифікації цивільного законодавства така позиція виглядає дуже своєчасною.

**Висновки.** Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що ключове значення у договорі про встановлення сервітуту має предмет договору як істотна умова, що індивідуалізує дане правовідношення та визначає його правові особливості. Видається, традиційний підхід до розуміння предмета договору як матеріального блага не дозволяє повною мірою розкрити сутність договірних відносин, зокрема у випадку

встановлення сервітуту. Натомість більш переконливим є підхід, відповідно до якого предмет договору слід визначати як дію або сукупність дій сторін, спрямованих на досягнення юридично значимої мети (каузи) договору. У цьому контексті предмет договору про встановлення сервітуту становить сукупність дій (та/або бездіяльності) сторін, спрямованих на встановлення та забезпечення здійснення права обмеженого користування чужим нерухомим майном відповідно до визначеної мети даного договору (а саме забезпеченні можливості задоволення потреб уповноваженої особи шляхом використання чужого майна у визначених межах). Вбачається доцільним подальше удосконалення підходів до визначення предмета договору про встановлення сервітуту як на доктринальному, так і на законодавчому рівнях. Зокрема, перспективним напрямом є закріплення розуміння договору про встановлення сервітуту та визначення його предмета в оновленому ЦК України.

### Список використаної літератури

1. Ільків О. В. Сервітут як категорія обтяження для власника речі. *Юридична Україна*. 2020. Випуск 12. С. 28-34. URL: <https://jur-ukraine.com/wp-content/uploads/2021/05/pdf-66.pdf> (дата звернення 24.02.2026)
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 24.02.2026).
3. Цитульський В. І. Право користування чужим майном (сервітут): цивільно-правові аспекти. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право». Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2023. 191 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5801> (дата звернення 24.02.2026).
4. Рекодифікація цивільного законодавства України. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. 2020. Київ. 134 с. URL: <https://www.rada.gov.ua/files/kontseptsiia.pdf> (дата звернення 24.02.2026).
5. Проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) від 22 січня 2026 року. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/c70432a2-8136-44f3-8861-0db00117de2b> (дата звернення 20.02.2026).
6. Гудима М. М. Речовий ефект договору. Договір як універсальна форма правового регулювання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 26 березня 2021 р.). Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника. 2021. С. 35-38.
7. Гудима М. М. Конструкція речового договору: модне віяння зарубіжної правової доктрини чи реалія вітчизняного правопорядку? *Правова позиція*. 2021. № 1 (30). С. 58-62. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup\\_2021\\_1\\_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup_2021_1_12.pdf) (дата звернення 25.02.2026).
8. Скрипник В. Сервітут як спосіб здійснення речових прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Випуск 1. С. 44-49. URL: <https://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/9.pdf> (дата звернення 24.02.2026).
9. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 560 с.
10. Мороз О. В. Істотні умови цивільно-правового договору. *Право та інновації*. 2019. № 1 (25). С. 45-50. DOI: 10.31359/2311-4894-2019-25-1-45 (дата звернення 25.02.2026).
11. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2007. Т. 2. 552 с.
12. Предчук Т. В. Договір про встановлення сервітуту за цивільним законодавством України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. 2019. 227 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9730ad48-9448-4dd2-b978-ccde54541422/content> (дата звернення 25.02.2026).
13. Шимон С. Об'єкт і предмет договору і цивільного правовідношення: нотатки до наукової дискусії. *Юридична Україна*. 2011. Випуск 4. С. 58-64. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/urykr\\_2011\\_4\\_12.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/urykr_2011_4_12.pdf) (дата звернення 27.02.2026).
14. Гудима М. М. До питання про поняття предмета цивільного договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2013. Випуск 23. Частина I. Том I. С. 182-186. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d3e6cb43-cc4a-4eb2-98eb-d76df9b9677f/content> (дата звернення 27.02.2026).
15. Васильєва В. А. Рекодифікація договірних зобов'язань: суб'єктивний погляд. *Договір як універсальна форма правового регулювання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 26 березня 2021 р.)*. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника. 2021. С. 4-6.

## References

1. Ilkiv, O. V. (2020). Servitut yak katehoriia obtiazhennia dlia vlasnyka rechi [Servitude as a category of encumbrance for the owner of property]. *Yurydychna Ukraina - Legal Ukraine*, 12, 28-34. Retrieved from <https://yur-ukraine.com/wp-content/uploads/2021/05/pdf-66.pdf> [in Ukrainian].
2. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]* vid 16 sichnia 2003 roku. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
3. Tsytul'skyi, V. I. (2023). *Pravo korystuvannia chuzhym mainom (servitut): tsyvilno-pravovi aspekty [The right to use someone else's property (easement): civil and legal aspects]*. Dysertatsiia na здобuttia naukovoho stupenia doktora filosofii v haluzi prava za spetsialnistiu 081 «Pravo». Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Lviv. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5801> [in Ukrainian].
4. *Rekodifikatsiia tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy. Kontseptsiiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy [Recodification of Civil Legislation of Ukraine. The Concept of Updating the Civil Code of Ukraine]* (2020). Kyiv. URL: <https://www.rada.gov.ua/files/kontseptsiiia.pdf> [in Ukrainian].
5. *Proekt Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy (Kodeksu prava pryvatnoho) [Draft Civil Code of Ukraine (Code of Private Law)]* vid 22 sichnia 2026 roku. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/c70432a2-8136-44f3-8861-0db00117de2b> [in Ukrainian].
6. Hudyma, M. M. (2021). Rechovy efekt dohovoru [Real Effect of the Contract]. *Dohovir yak universalna forma pravovoho rehuliuвання: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii (m. Ivano-Frankivsk, 26 bereznia 2021 r.)*. Ivano-Frankivsk: PNU im. V. Stefanyka. 2021. S. 35-38. [in Ukrainian].
7. Hudyma, M. M. (2021). Konstruktsiia rechovoho dohovoru: modne viiannia zarubizhnoi pravovoi doktryny chy realii vitchyznianoho pravoporiadku? [The Structure of a Real Contract: A Trend in Foreign Legal Doctrine or a Reality in the Domestic Legal System?] *Pravova pozytsiia Legal Position*, 1 (30), 58-62. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup\\_2021\\_1\\_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup_2021_1_12.pdf) [in Ukrainian].
8. Skrypnyk V. Servitut yak sposib zdiisnennia rechovykh prav [Servitude as a means of exercising real rights]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Business, Economics and Law*, 1, 44-49. Retrieved from <https://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/9.pdf> [in Ukrainian].
9. Luts, V. V. (2001). *Kontrakty u pidpriemnytskii diialnosti [Contracts in Entrepreneurial Activity]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
10. Moroz, O. V. (2019). Istotni umovy tsyvilno-pravovoho dohovoru [Essential Terms of a Civil Law Contract]. *Pravo ta innovatsii - Law and Innovation*, 1 (25), 45-50. DOI: 10.31359/2311-4894-2019-25-1-45 [in Ukrainian].
11. *Tsyvilne pravo Ukrainy: pidruchnyk [Civil Law of Ukraine: Textbook]* : u 2 t. / V. I. Borysova, L. M. Baranova, I. V. Zhylinkova ta in. (2007); za zah. red. V. I. Borysovoi, I. V. Spasybo-Fatieievoi, V. L. Yarotskoho. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
12. Predchuk, T. V. (2019). *Dohovir pro vstanovlennia servitutu za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy [Agreement on establishing an easement under the civil law of Ukraine]*. Dysertatsiia na здобuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk za spetsialnistiu 12.00.03 – tsyvilne pravo i tsyvilnyi protses; simeine pravo; mizhnarodne pryvatne pravo. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9730ad48-9448-4dd2-b978-ccde54541422/content> [in Ukrainian].
13. Shymon, S. (2011). Obiekt i predmet dohovoru i tsyvilnoho pravovidnoshennia: notatky do naukovoï dyskusii [Object and Subject of a Contract and Civil Legal Relationship: Notes for a Scholarly Discussion]. *Yurydychna Ukraina - Legal Ukraine*, 4, 58-64. Retrieved from [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/urykr\\_2011\\_4\\_12.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/urykr_2011_4_12.pdf) [in Ukrainian].
14. Hudyma, M. M. (2013). Do pytannia pro poniattia predmeta tsyvilnoho dohovoru [On the Issue of the Concept of the Subject Matter of a Civil Contract]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo - Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 23 (I), 182-186. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d3e6cb43-cc4a-4eb2-98eb-d76df9b9677f/content> [in Ukrainian].
15. Vasylieva, V. A. (2021). Rekodyfikatsiia dohovirnykh zobov'язan: subiektyvnyi pohliad [Recodification of Contractual Obligations: A Subjective Perspective]. *Dohovir yak universalna forma pravovoho rehuliuвання: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii (m. Ivano-Frankivsk, 26 bereznia 2021 r.)*. Ivano-Frankivsk: PNU im. V. Stefanyka, 4-6 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 10.05.2026

Стаття прийнята до друку 19.06.2026

Опубліковано 31.08.2026